

Алберт Шпеер

ТРЕТИЯТ РАЙХ ОТВЪТРЕ

МЕМОАРИ

ТОМ 1

София, 2020

INSIDE THE THIRD REICH

MEMOIRS BY ALBERT SPEER

© by Ullstein Buchverlage GmbH, Berlin.
First published in 1969 by Propyläen Verlag

© Издателство „Изток-Запад“, 2020

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Галина Лозанова, Николай Вуков, превод, 2020
© Деница Трифонова, оформление на корицата, 2020

ISBN 978-619-01-0655-5

ТОМ 1

АЛБЕРТ ШПЕЕР
ТРЕТИЯТ
РАЙХ
ОТВЪТРЕ
МЕМОАРИ

Превод от английски

Галина Лозанова

Николай Вуков

Съдържание

Предговор	7
Въведение	19

ПЪРВА ЧАСТ

1. Произход и млади години	23
2. Професия и призвание	35
3. По нов път	45
4. Моят катализатор	59
5. Архитектурна мегаломания	81
6. Най-големият архитектурен проект	105
7. Оберзалцберг	119
8. Новата Райхсканцелария	141
9. Един ден в Райхсканцеларията	159
Снимки	177
10. Нашият имперски стил	185
11. Земното кълбо	207
12. По наклонена плоскост	221
13. Без мяра	237

ВТОРА ЧАСТ

14. На нов пост	255
15. Организирана импровизация	271
16. Грехът на пропуснатите възможности	287
17. Върховният главнокомандващ Хитлер	307
18. Интриги	331
Бележка от автора	349

Предговор

НЕРЕШЕНИТЕ ПРОБЛЕМИ ОТ периода на националсоциализма продължават да ни вълнуват и днес. Многобройни изследвания и анализи са посветени на огромните мащаби на извършените престъпления, победата и поражението. Как е възможно един от най-големите центрове на цивилизацията да се превърне в камера за мъчение на милиони хора; как е възможно една държава, управлявана от престъпници, да успее да покори почти цяла Европа и да нахлуе в други континенти, за да наложи свастиката от Норвегия до Кавказ и Африка, преди да бъде повалена с цената на живота на почти тридесет милиона души? Какво се е случило с една нация на мислители и поети, с „добрите“ германци, които познаваме от деветнадесетото столетие? И какво е накарало интелигентни, добронамерени, образовани и принципни хора като Алберт Шпеер да се присъединят към това движение; до такава степен да бъдат привлечени от магнетизма на Хитлер, че да са готови да приемат всичко – тайната полиция, концентрационните лагери, лишената от смисъл реторика за героичните арийци и антисемитизма, разрушителната война, която води фюрерът – и да посветят своите способности, за да задържат подобен режим на власт? Част от отговорите на тази загадка, както и един цялостен поглед на събитията, които ни дава възможност да проникнем във вътрешността на нацистката държава, получаваме в тези мемоари, написани от човека, който вероятно е бил най-способният член на правителството на Хитлер.

Преди да се присъедини към нацистката партия през 1931 г., Шпеер никога не се е интересува от политика. Той произлиза от едробуржоазно семейство, едно от най-влиятелните в Манхайм; семейство с висок жизнен стандарт, осигурен от процъфтяващата архитектурна практика на баща му, който дейно участва в културния и обществен живот на града. Бащата на Шпеер чете либералния вестник „Франкфуртер Цайтунг“ – нещо нетипично за един консервативен архитект, но в същото време напълно отрича националсоциализма, тъй като вижда в него повече социализъм, отколкото национализъм. По време на инфлацията през 1923 г. финансовото положение на семейството е нестабилно, но Шпеерови все пак успяват да запазят

своя „бюргерски“ комфорт, на който се радват малко хора в Германия след Първата световна война.

Алберт Шпеер не е един от милионите дезориентирани и отхвърлени германци, които остават без работа и губят мястото си в обществото. Той се присъединява към Националсоциалистическата партия, след като през 1931 г. чува една реч на Хитлер, която внезапно пробужда интереса му към политиката. През 1931 г. повечето млади хора от поколението и средата на Шпеер не проявяват интерес нито към Хитлер, нито към неговите шурмоваци; влиянието на националсоциалистите се увеличава или спада в зависимост от ръста на безработицата. Лявоориентираният Берлин, където Шпеер чува речта на Хитлер, осигурява само 22,5 процента от гласовете на последните свободни избори в Германия през ноември 1932 г. Дори след подпалването на Райхстага, когато почти 44,0 процента от останалата част на Германия подкрепя Хитлер, в Берлин националсоциалистите получават само 31,3 процента от гласовете. Така че изборът на Шпеер е негово лично решение. Подобно на много други хора, той търси нова, силна доктрина, за да изясни своята собствена обществена позиция. Шпеер е дилетант във философията; прочел е Шпенглер, но неговите идеи му въздействат потискащо; в интелектуалните среди след Първата световна война е слушал много предсказания за злостаната съдба на страната си и вижда отегчението, объркването и безнадеждността на интелигенцията в градовете; самият той отрича много от идеите, в които е бил научен да вярва, защото те нямат нищо общо със заобикалящия го хаос.

Речта на Хитлер, която слуша Шпеер, е предназначена за студенти и университетски преподаватели по технически специалности. Като опитен политик, Хитлер приспособява своя стил на говорене към вкусовете на аудиторията си. Облечен е в строг син костюм – вместо в кафявата риза на уличните бойци – и говори откровено, относително умерено за една възродена Германия. Шпеер възприема неговата решителност като противоотрова срещу песимизма на Шпенглер и в същото време вижда в Хитлер осъществено пророчеството за Императора, който един ден ще дойде да спаси Германия. За Шпеер той е приносителят на добрите вести, че има решение за заплахата от комунизъм и политическото безсилие на Ваймарското правителство. По време, когато демокрацията изглежда неработеща, думите на Хитлер звучат като гръмогласен призив към много млади хора, които през 1931 г. вече са убедени, че е необходим смел, нов подход към задълбочаващите се проблеми на Германия. Последователно редуващите се пъстри коалиционни правителства, които не управляват нито достатъчно дълго, нито успешно, не са способни да се справят с икономическата депресия, социалните безредици и военното безсилие на Германия. Затова те трябва да бъдат сменени от партия, която предлага нови решения, от лидер, който знае значението на сила-

та, закона и реда. Антисемитизмът на нацистите може да бъде простен или пренебрегнат като „детска болест“, която скоро ще отmine; достатъчно е да одобряваш останалата част от програмата им. Както е писал някога Макиавели: *неправилните решения и погрешните обрати в политиката са като туберкулозата: трудно се диагностицират, лесно се лекуват в началния стадий, но по-късно са почти смъртоносни.*

Шпеер обаче харесва не самата партия като политически инструмент, а нещо друго. Това, което истински го привлича, е личността на фюрера, неговите мащабни планове за възстановяване на страната, а по-късно и чудесната възможност, която му осигурява Хитлер да проектира сгради. Именно благодарение на него и неговата партия Шпеер осъществява младежките си архитектурни амбиции и получава признание, което надминава всичките му очаквания. Той се старее да не забелязва вандалските акции на Национал-социалистическата партия и държава, въпреки че, както сам признава, вижда с очите си изпотрошените витрини на еврейските магазини по време на „Кристалната нощ“. Но личните му постижения в професионално отношение, а и по-късно на заеманите от него ключови позиции в правителството, толкова замъгляват съзнанието му, че той си затваря очите пред много неща – колкото и да са отблъскващи, – защото не иска да попречат на постигането на неговите цели. Това, което иска да прави, е да проектира и да строи сгради и да работи за един нов ред. И разполага с всички необходими условия да осъществи желанията си, стига да не се замисля за цената, която трябва да плати.

Шпеер е разполагал с достатъчно време, за да си зададе сам въпроса за своята роля в Третия райх. В Нюрнберг той е осъден на двадесет години затвор за престъпления срещу човечеството и военни престъпления; Шпеер изтърпява наказанието си докрай. Част от времето, прекарано в затвора, използва, за да напише своите мемоари. Те са предназначени за децата му, но може би в още по-голяма степен – за самия него. Трябвало е да пише тайно, често върху случайни късчета хартия или на листове, използвани от художниците в затвора, и да ги крие зад книга, която се преструвал, че чете, легнал на койката си. Мемоарите са изнесени от Шпандау нелегално от човек от персонала на затвора – холандец, който сам е бил използван за принудителен труд в Райха.

Шпеер, както ще открие читателят на тази книга, не търси лесни и логични самооправдания. Когато след поражението най-после остава насаме със себе си, с горчивина осъзнава на какъв човек и на каква държава е служил и е еднакво безмилостен както към себе си, така и към своите сподвижници. Пред съда в Нюрнберг Шпеер заявява – напълно осъзнавайки, че с признанията си поставя живота си на риск, – че като част от правителството на Хитлер той носи пълна отговорност за извършените престъпления: за използването на принудителен, робски труд в заводите, за които е отговарял;

за сътрудничеството със СС, които му осигуряват затворници от концентрационните лагери за работа на поточните линии във военната промишленост; за неговата явна роля в един режим, който убива – макар и без неговото пряко участие – шест милиона евреи. Той е обвинен по всички четири точки на Нюрнбергския трибунал: за това, че е участвал в заговор за подготовка на агресивна война, за участие в нея, за извършване на военни престъпления, както и за престъпления срещу човечеството. Шпеер изцяло приема всичко, което стои зад тези обвинения – обвинения, които са само ехо на неговата собствена съвест, – тъй като напълно съзнателно е вложил много усилия и време в изпълнението на задълженията си като министър на въоръжаването и производството на оръжие в една престъпна държава.

Съдът го оправдава по първите две точки. По отношение на останалите обвинения повечето съдии (руснаците гласуват за смъртно наказание) вземат предвид смекчаващите вината му обстоятелства, тъй като е доказано, че Шпеер се е постарал да осигури на своите работници добри условия на живот – достатъчно храна и прилични жилища, за да направи положението им по-поносимо, а работата им – колкото се може по-ефективна. Съдът също така отбелязва, че той открито се е противопоставял на Хитлер (и наистина е възнамерявал да го убие, когато разбира, че фюрерът е готов да унищожи Германия, само и само да спечели още малко време за себе си); а също така е проявил необичайна смелост, възразявайки срещу грешните твърдения на Хитлер, който е идентифицирал собствената си съдба със съдбата на Германия, и то по време, когато мнозина са били екзекутирани само за пораженчески изказвания.

Съдиите – и преди всичко руските – знаят от опит, както и от представените доказателства, колко много е допринесъл Шпеер за Райха. Той е осигурявал на Германия оръжието, използвано срещу враговете ѝ както вътре в страната, така и извън нейните граници. Има много повече основания Шпеер, а не Гьоринг, да бъде смятан за втория човек в Райха; в края на войната английски вестник дори признава, че той е много по-важен за Германия от самия Хитлер. В това има голяма доза истина. След Сталинград мистичният ореол на Хитлер започва да избледнява, а неговите решения стават все по-ексцентрични. Шпеер е този, който поддържа военната машина в действие на високи обороти до 1945 г. Едва когато от германските градове остават само развалини и Хитлер издава заповед всички заводи да бъдат взривени, Шпеер започва да подозира това, което много негови съотечественици, като Гьорделер, Вицлебен и Рудолф Пехел, знаят отдавна: една победа на Хитлер ще има много по-лоши последствия за Германия, отколкото поражението.

В Шпандау Шпеер си поставя задачата да разбере защо му е отнело толкова много време да осъзнае, че е поел по грешен път. Той се подлага на продължителен и задълбочен самоанализ – процес, за който има идеални условия в

затвора. Шпеер има право да чете всичко, което пожелае, стига да не е с политическо съдържание; затова той се обръща към психологията, философията и метафизиката – тоест обръща се към онези книги, както сам казва, които за нищо на света не би прочел или не би имал време да прочете в гражданския живот. И той успява да погледне вътре в себе си и да си задава въпроси – както е правил през целия си живот, – за които човек се замисля по време на голяма криза или след нея, но на които трудно може да намери отговор, докато е претоварен с работа и прави кариера. В затвора Шпеер има достатъчно време. Има и проблеми, които непрекъснато го измъчват – благополучието на семейството му и ужасяващото положение на страната, за чиято разруха самият той е допринесъл, подпомагайки режима да продължи войната, – но основното му занимание е да се опита да обясни собственото си поведение пред самия себе си. Според него най-добрият начин да намери отговор на въпросите, които го измъчват, е да запише всичко случило се. Още повече, както казва Шпеер, че няма какво повече да губи. Той е обвинен и осъден; признал е вината си; сега неговата задача е да разбере какво е направил и защо. Така че читателят на тези мемоари е облагодетелстван: доколкото може, авторът разкрива не само как, но и защо е постъпвал по един или друг начин. В този смисъл мемоарите на Шпеер са не само хроника на националсоциалистическа Германия, видяна отвътре, но също така и разкриване на личността на един от най-способните хора, които са ѝ служили.

За човек с техническо образование Шпеер проявява необичайно дълбоко прозрение в собствената си същност. От човек като него, който разработва подробни планове и мащабни проекти, се очаква да бъде изтощен от преустройството на външния свят и изпълнение на производствени задачи с всички подръчни средства. Характерът на заниманията му като че ли не предполага поглед навътре, но за да изпълни задачата, която си е поставил, Шпеер от Шпандау трябва да се обърне не към друг, а – ден след ден и нощ след нощ – единствено към самия себе си. Това е рядка възможност и той максимално се възползва от нея. Прави го с още по-голяма готовност, тъй като е убеден, че в неговия случай съдът е издал справедливо решение; той е заинтересован не по-малко от обвинението да открие какво всъщност се е случило.

Шпеер докрай запазва обективния си поглед върху отминалите събития. Едно от предложенията, които му бяха отправени във връзка с публикуването на книгата му в Англия, беше да се срещне в Би Би Си с бившия главен британски прокурор, лорд Шоукрос (по време на Нюрнбергския процес сър Хартли Шоукрос), за да проведат разговор за неговото дело на процеса. Шпеер отговаря, че е готов да се срещне с британски, американски или друг обвинител, тъй като не изпитва лоши чувства към хората, допринесли за осъждането му на двадесетгодишен затвор, както и че не би възразил да се

срещне с всеки, който проявява сериозен интерес към историческите събития, в които е изпълнявал толкова голяма роля.

Когато се връща в Хайделберг след двадесет и пет годишно отсъствие, Шпеер се занимава с обикновени неща, като всеки човек, който трябва да започне живота си отначало. Заминава за лятната вила над Некар, където е живял като дете; и понеже като малък е имал куче от породата „Санбернар“, отново си взема куче от същата порода – според него то би могло да му помогне да се върне към началото, да постави мост между двата периода в живота му след продължителното изгнание. Има намерение и да възобнови практиката си на архитект, макар и в много по-скромни мащаби. Хората възприемат нещастията по различен начин. Адмирал Дьониц например изобщо отказва да говори за Шпандау. Казва, че вече го е „прибрал в куфара“ и повече не иска да си спомня за това. За разлика от него, Шпеер без проблеми говори за годините, прекарани в затвора – и нещо повече: говори за това откровено.

Разбира се, въпреки сериозния опит на Шпеер да обясни мотивите на своето поведение може би те не са разкрити докрай. Малко е вероятно един човек, дори изпълнен с добри намерения, да успее изцяло да се освободи от желанието да се представи в по-добра светлина, отколкото го виждат неговите критици. Ханс Франк, обвиняем заедно с Шпеер, пише мемоари, докато чака да бъде екзекутиран; именно той е автор на често цитираната фраза: „И хиляда години да минат, вината на Германия няма да бъде заличена.“ Макар и отвлечен от самия себе си, Франк не пропуска да заяви в спомените си, че винаги е уважавал закона и е искал да убеди фюрера също да го уважава. В този и в няколко други случаи той се опитва да оправдае действията си, макар че всъщност не ги одобрява. Може би Алберт Шпеер не е изцяло лишен от тази човешка слабост, но нищо не прикрива или украсява. В съдебната зала в Нюрнберг той открито говори за живота си, а сега посреща своите критици в Германия и чужбина със спокойната увереност, че съжالياва за непоправимите грешки, които е извършил, но е изтърпял наказанието си, което неговите съдници са преценили, че заслужава.

Някои от разкритията, които Шпеер прави за самия себе си, го представят в амбивалентна светлина. Когато за пръв път се среща с фюрера, пише той, а това е в началото на неговата професионална кариера, той, също като Фауст, с радост би продал душата си на дявола в замяна на покровител, който има желание да използва неговите услуги на архитект. И наистина сключва нещо подобно на сделката на Фауст. Цялата си енергия, всичките си способности Шпеер поставя на разположение на Хитлер, въпреки че е готов да отстрани всеки – включително и самия Хитлер, – който застава на пътя на неговата искрена отдаденост на работата му. Първоначалното възхищение на Шпеер от фюрера бавно намалява, когато Хитлер става все по-капризен и недостъпен и с него е трудно да се води разумен разговор. Когато Хитлер издава заповед

да бъдат взривени всички активни на Райха, Шпеер отказва да се подчини и дори е готов да го убие, за да попречи на разрухата на страната. Въпреки това заминава със самолет, рискувайки живота си под обстрела на съветските самолети и войски, до бункера в Берлин няколко дни преди самоубийството на Хитлер, за да се сбогува с него.

Шпеер предава две версии за този полет. В интервю, публикувано в „Шпигел“, непосредствено след като е освободен от Шпандау, той съобщава, че е заминал за Берлин, за да се опита да убеди един от своите близки сътрудници, Фридрих Люшен, да напусне града. В мемоарите си обаче разказва тази история по различен начин. Шпеер пише, че наистина е имал намерение да спаси Люшен, както и доктор Брант, стар приятел и личен лекар на Хитлер, попаднал в ръцете на есесовците на Химлер. В последната фаза на пътуването си Шпеер научава, че Брант вече не е в града, и не успява да се свърже с Люшен, но въпреки това решава да продължи. Сега вече разбира, че е длъжен да стигне до Берлин, за да се сбогува с човека, на когото дължи толкова много и към когото изпитва дълбоки, макар и смесени чувства.

Шпеер винаги се старае да бъде също толкова безмилостно честен, когато говори за себе си, колкото и когато става дума за някой друг. Пише, че и до днес е доволен, че е успял да се сбогува с Хитлер – вече един напълно съсипан човек, който разсеяно му е подал немощната си ръка, без да каже и дума за тяхното дългогодишно сътрудничество. Какво е накарало Шпеер да представи различни обяснения за мотивите си да предприеме онзи полет? Предполагам, че това е поредното доказателство за неговата постоянна преоценка на собствените му постъпки. Напълно е вероятно по време на интервюто в „Шпигел“ той да е казал на журналистите първото, което му е дошло наум, и едва впоследствие, докато отново анализира своите чувства в контекста на тези мемоари, Шпеер си дава ясна сметка какво го е накарало да замине за Берлин и как дори днес той не се е освободил напълно от чара на фюрера, на когото е служил толкова много години, изпълнени със съдбоносни събития. Шпеер никога не се представя в по-добра светлина, за да запази авторитета си. Неговият колега Фон Ширах, освободен от Шпандау по същото време като Шпеер, е склонен да оправдава действията си, тъй като е смятал, че по този начин служи на Германия, докато Шпеер изцяло е приел товара на миналото и се опитва да изпълни задължението, което сам си е възложил: да се пребори с всичко, което е направил, независимо как това ще се отрази на неговото самоуважение. Затова ми се струва, че на тези страници е представена истинската история, доколкото авторът е успял да си я спомни и да я разбере.

Това внимателно вглеждане в себе си се проявява и в отношението на Шпеер към евреите. Всъщност той изобщо не е участвал в тяхното преследване и унищожаване. На практика масовото избиване на евреи е било известно на относително малко хора. Дори онези, които са били в еврейски кон-

центрационни лагери, и колкото и да е невероятно, мнозина от онези, които са имали възможност да видят с очите си газовите камери, отказват да повярват на историите, които чуват¹. Масовите убийства са нещо, което е трудно да си представиш; те надминават всичко, което може да побере нашето въображение – затова звучат като неумела пропаганда; но Шпеер е имал възможност да провери доколко слуховете отговарят на истината. Той разказва, че един от неговите приятели, гаулайтер Ханке, е бил на посещение в Аушвиц и през лятото на 1944 г. го предупреждава да не ходи там. Но министърът на въоръжаването и военната промишленост не е длъжен да се притеснява от слухове за някакви фабрики за убиване; негово задължение е да осигури работна ръка за своите фабрики и заводи, затова той никога не се е задълбочил в този проблем, никога не е надниквал зад ужасната завеса, която му е посочил Ханке. Шпеер е предпочитал да не знае, да извърне поглед настрана, да се съсредоточи върху изпълнението на собствените си огромни задължения. Затова той смята, че това е била най-голямата му грешка, съзнателен пропуск на невежеството, по-непростим от всяко извършено престъпление.

Именно затова Шпеер никога не е оспорвал своята дългогодишна присъда, за разлика например от адмирал Дьониц. Дьониц винаги се е чувствал несправедливо обвинен; той разполага с огромно количество писма от британски и американски морски офицери, които споделят мнението му и по собствена инициатива протестират срещу присъдата за десет години затвор, която му издава Нюрнбергският трибунал. В случая с Шпеер също има много негерманци, включително трима началници на затвора, които смятат, че той е получил прекалено строга присъда, и предлагат наказанието му да бъде смекчено. Но руските съдии, които гласуват Шпеер да бъде обесен, настояват той да излежи пълната присъда. Шпеер не подава обжалвания и молби за помилване; не се оплаква нито от руснаците, нито от западните съдии. В затвора в Шпандау се запознава с руски пазачи, които му разказват за децата и семейства си, но никой от тях не говори за миналото. Шпеер им е благодарен за това; той знае, че тези хора със сигурност са загубили във войната приятели и близки хора, а тъй като той е поддържал германската военна машина в действие, те имат всички основания да изпитват към него омраза. Но те не проявяват враждебност. Същото се отнася и за бивш военнопленник, изпратен на робски труд в германски завод, който в затвора се сприятелява с

¹ В последно време излязоха две публикации, посветени на потресаващото неразбиране какво се случва в еврейските концлагери. Едната от тях, *The Destruction of the Dutch Jews*, е написана от Якоб Пресер, бивш затворник в концентрационен лагер. Втората статия е на Луис де Йонг, директор на холандския Институт за документиране на войната, и е озаглавена „Die Niederlander und Auschwitz“, издадена през 1969 г. в януарския брой на *Vierteljahrshefte*, издание на Института за съвременна история в Мюнхен.

Шпеер и е убеден, че навремето именно Шпеер се е погрижил да се отнасят с него относително толерантно.

Именно духът на разкаяние на Шпеер, откровеното признаване на толкова много неща, които не са се развили според очакванията му, и за онова, което му е липсвало, докато е бил във властта, както и проникателните му наблюдения, правят тази книга толкова необикновен документ. В нея много се разказва за това как се създава историята, а също и за моралната дилема на един цивилизован човек, назначен на отговорен административен пост, който първоначално му изглежда по-скоро като технически, отколкото като човешки проблем. Много от нещата, които ни казва Шпеер, са свързани с вечната история за високомерието, съблазните на неограничената власт и за възможността да твориш в огромни мащаби. Въодушевлението от участието в исторически събития го е накарало да не обръща внимание на неприятните факти; те са били само пречка по пътя за постигането на великия план. Но когато рухва всичко, с което и за което е живял, Шпеер започва да съди самия себе си много по-строго от Нюрнбергския трибунал. Именно в тази негова мъчителна борба за самопознание можем да видим, че каквото и да е загубил Шпеер, когато е сключил договора си с Адолф Хитлер, това не е душата му.

*Юджийн Дейвидсън
май 1970 г.*

**ТРЕТИЯТ
РАЙХ
ОТВЪТРЕ**

ВСЯКА АВТОБИОГРАФИЯ ДОНЯКЪДЕ е необективна. Защото се предполага, че можеш да седнеш в креслото и да се замислиш за живота си, да сравниш периоди в живота си, през които си преминал, да проследиш неговото развитие и да проникнеш в смисъла му. Всеки може и трябва да направи преоценка на самия себе си. Но човек не е в състояние да се погледне от страни дори в настоящия момент, а какво остава за цялото му минало.

Карл Барт

Въведение

„СИГУРНО ЩЕ НАПИШЕТЕ мемоарите си?“ – попита ме един от първите американци, с които се запознах във Фленсбург през май 1945 г. Оттогава минаха двадесет и четири години, от които двадесет и една прекарах в затворническа килия. А това е много време.

Сега наистина реших да публикувам мемоарите си. На мнозина ще се стори, че изопачавам истината; мнозина ще сметнат, че разглеждам събитията от погрешна перспектива. Може и да е така, но може и да не е: добро-съвестно описвах преживяното от мен и начина, по който го виждам днес. Постарах се да не подправям миналото. Не съм си поставял за цел да представя в по-добра светлина нито забележителните, нито ужасните събития от онези години. Други участници в тях може и да не са съгласни с мен и да подложат написаното на критика, но това е неизбежно. Опитах се да бъда честен.

Едно от предназначенията на тези мемоари е да се разкрие част от причините, които неминуемо доведоха до нещастията, достигнали своята кулминация през онзи период. Исках да покажа докъде може да се стигне, когато в ръцете на един човек е съсредоточена неограничена власт, а също така да изясня какъв беше този човек всъщност. Пред трибунала в Нюрнберг заявих, че ако Хитлер изобщо някога е имал приятели, то аз бях един от тях. На него дължа както въодушевлението и славата през младостта си, така и закъснелия ужас и чувство за вина накрая.

В образа на Хитлер такъв, какъвто той се представяше пред мен и пред останалите от най-близкия му кръг, имаше и много привлекателни черти. В много отношения той изглеждаше способен и предан човек. Но колкото повече напредвах с писането, толкова повече осъзнавах, че това е било само привидно.

Така е, защото тези впечатления бяха окончателно опровергани по време на едно незабравимо събитие: Нюрнбергския процес. Никога няма да забравя разказа на едно еврейско семейство, подготвило се да посрещне смъртта: и до днес пред очите ми са съпругът, неговата жена и децата им, които са очаквали всеки момент да загубят живота си.

В Нюрнберг бях осъден на двадесет години затвор. Възможно е военният трибунал да има известна вина за това, че разглеждаше прекалено обобщено събитията от близкото минало, но все пак той се постара да разпреди вината пропорционално между нас, обвиняемите. Присъдата, макар че наказанието надали съответства на моята реална вина пред историята, сложи край на съществуването ми като гражданин. Но видяното на процеса остави дълбок отпечатък в съзнанието ми. И той просъществува по-дълго от съдебната присъда.

*11 януари 1969 г.
Алберт Шпеер*

ПЪРВА ЧАСТ

Произход и млади години

ЧАСТ ОТ ПРАДЕДИТЕ ми са от Швабия, някои от тях са бедни селяни от Вестервалд, корените на други са от Силезия и Вестфалия. Повечето са водили спокоен и с нищо незабележителен живот. Но има и едно изключение: наследственият райхсмаршал граф Фридрих Фердинанд цу Папенхайм¹ (1702–1793), който имал осем синове от моята неомъжена прародителка Хюмелин. Но изглежда, графът не е проявявал особен интерес към съдбата им.

Три поколения по-късно моят праядо Херман Хомел, син на беден лесничей в Шварцвалд, в края на живота си се оказал единствен собственик на една от най-големите фирми за производство на металообработващи машини в Германия и на фабрика за точни уреди. Въпреки лошото си здраве той живеел скромно и се отнасял добре с подчинените си. Самият той много се трудел и знаел как да остави другите да работят, без да им се намесва. Типичен шварцвалдски песимист, склонен към мрачни мисли, той обичал да прекарва много време на някоя пейка в гората, без да си прави труда да говори с близките си.

Приблизително по същото време другият ми праядо, Бертолд Шпеер, бил процъфтяващ архитект в Дортмунд. Проектирал много сгради в характерния за периода неокласически стил. Въпреки че починал относително млад, той оставил доста прилично състояние, което осигурило добро образование и на четиримата му синове. Успехът на двамата ми праядовци е бил подпомогнат от бързата индустриализация на Германия, започнала през втората половина на XIX в. Но трябва да се признае, че мнозина, тръгнали от значително по-добри изходни позиции, невинаги са постигали същите успехи.

¹ В течение на шестстотин години, от 1192 г., райхсмаршалите от фамилията Папенхайм са били интенданти на германската армия. Освен това са изпълнявали и функциите на Главни армейски началници на военната полиция и са отговаряли за военните пътища, транспорта и здравеопазването (К. Bosl, *Die Reichsministerialität*, Darmstadt, 1967).

(Всички бележки под линия освен изрично отбелязаните са на автора.)

Когато бях малък, майката на баща ми, рано побеляла жена, ми вдъхваше по-скоро уважение, отколкото обич. Тя беше сериозна, твърдо се придържаше към своите простички разбирания за живота и притежаваше забележително упорство и енергия. Благодарение на тези качества баба ми управляваше цялото семейство.

ПОЯВИЛ СЪМ СЕ на бял свят в Манхайм в неделния следобед на 19 март 1905 г. Майка ми често ми е разказвала, че по същото време имало пролетна буря и гръмотевиците заглушили звъна на камбаните в близката църква.

През 1892 г., когато бил на двадесет и девет години, баща ми създад собствена архитектурна фирма. Оттогава се превърнал в един от най-търсените архитекти в Манхайм, по онова време бързоразвиващ се индустриален град. До 1890 г., когато сключва брак с дъщерята на проспериращ манхаймски индустриалец, той вече е натрупал значително състояние.

Жилището ни, типично за едрата буржоазия, се намирало в една от постронените от него сгради в Манхайм и напълно отговаряше на социалното положение на родителите ми. Живеехме във внушителна къща с просторен двор, в който се влизало през изискана метална порта. Оттам минаваха автомобилите на нашите гости и спираха пред високото стълбище, което водеше към входа на богато обзаведения ни дом. Но ние, децата – двамата ми братя и аз, – имахме право да използваме само задните стълби. Те бяха тъмни, стръмни и тесни и стигаха до невзрачен коридор в задната част на къщата. Децата нямаха място в елегантната, застлана с дебели килими приемна за гости откъм фасадата.

Докато бяхме малки, нашето царство се ограничавало до спалните ни в задното крило и просторната кухня. Всеки път, когато трябвало да влезем в представителната част на къщата от четиринадесет стаи, се налагало да минаваме през кухнята. От залата с изкуствена камина, облицована със скъпа делфтска керамика, гостите бяха канени в просторна стая с френски мебели и драперии в стил ампир. В съзнанието ми до такава степен се е запечатал блестящият кристален полилей, че и днес все едно го виждам пред очите си. Много добре си спомням и зимната градина, обзавеждането за която баща ми беше купил на Световното изложение в Париж през 1900 г.: богато резбовани индийски мебели, завеси с ръчна бродерия и покрит с гоблен диван. Палмите и останалите екзотични растения ни отвеждаха в един различен свят. Тук родителите ми закусваха, а баща ми приготвяше за нас, децата, руца от шунка – същите като онези, които се правеха в родната му Вестфалия. Останали са ми съвсем бледи спомени за дневната, която се намирало до зимната градина, но и до днес помня очарованието на трапезарията с дървена ламперия и мебели в неоготически стил. Масата побираше повече от двадесет души. Тук беше отпразнувано моето кръщение; тук и до днес се провеждат всички семейни тържества.

Майка ми изпитваше огромно удоволствие и гордост от дома си и се стараеше в социално отношение да бъдем възприемани като едно от най-влиятелните семейства в Манхайм. Със сигурност нямаше повече – но не и по-малко – от двадесет-тридесет домакинства в града, които можеха да се похвалят със също толкова луксозен начин на живот. Многочислен слугински персонал ни помагаше да се справим с изискванията на високото си обществено положение. Освен готвача – към когото по понятни съображения ние, децата, изпитвахме особено топли чувства – родителите ми бяха наели помощничка в кухнята и камериерка; от време на време имахме и иконом, но задължително шофьор и бавачка, която се грижеше за нас. Слугините носеха бели бонета, черни рокли и бели престилки; икономът – лилава ливрея с позлатени копчета. Но най-издокаран от всички беше шофьорът.

Родителите ми правеха всичко, за да ни осигурят щастливо детство. Но въпреки желанието им богатството и общественото им положение – светските задължения, поддържането на огромно домакинство и слугински персонал – не им позволяваха да бъдат всеотдайни родители. И до днес помня чувството за скованост, за нещо изкуствено и дискомфортно в атмосферата на нашия дом. На всичкото отгоре често получавах пристъпи на световъртеж и понякога дори губех съзнание. Хайделбергският лекар, известен професор по медицина, с когото те се консултираха, ми постави диагнозата „слаби васкуларни нерви“. Това неразположение ме потискаше психически и аз отрано бях разбрал докъде може да доведе външното напрежение. Страдах и от това, че моите другари в игрите, както и двамата ми братя, бяха по-силни от мене, и това ми създаваше допълнително чувство за малоценност. По техния си грубоват и нескопосан начин те също ми показваха, че не ме възприемат като равен.

Чувството за непълноценност обикновено предизвиква компенсаторни реакции. Във всеки случай именно то ме научи как да се приспособявам към света на другите момчета. И ако по-късно съм проявявал способност да се справям в сложни ситуации и с неприятни хора, причината за това трябва да се търси в детските ми години и особено в това, че бях болнав.

Когато излизахме на разходка с гувернантката францужойка, винаги трябваше да бъдем облечени спретнато в съответствие с общественото си положение. Естествено, не ни беше позволено да играем в градските паркове, а какво остава да се шляем по улиците. Единственото разрешено място за игра беше дворът пред къщата – не много по-голям от няколко наши стаи. От всички страни дворът беше заобиколен от стените на съседните сгради. В него растяха два-три хилави чинара, които буквално се задушаваша от липса на достатъчно простор, а по стените се виеше бръшлян. Въобразявахме си, че купчината шуплести камъни в единия ъгъл на двора е истинска пещера. Рано напролет всички зелени площи се покриваха с дебел пласт сажди и ние се цапахме, каквото и да докоснем – типични мръсни и опърпани деца от

големия град. Преди да тръгна на училище, любимото ми другарче в игрите беше Фрина Алмендингер, дъщерята на камериерката. Атмосферата на простота и близките отношения в семейството ѝ, което живееше в пренаселения полутъмен приземен етаж, ме привличаха неудържимо и предизвикваха любовитството ми.

ТРЪГНАХ НА УЧИЛИЩЕ в реномирано частно учебно заведение, където децата на заможни семейства се учеха да четат и пишат. След като излязох от тази защитена среда и постъпих в обществената гимназия (*Oberrealschule*), особено тежки ми се сториха първите няколко месеца сред груби и шумни съученици. Все пак успях да се сприятея с момче на име Квенцер, което бързо ме въведе във всички видове юношески забавления и игри. Освен това новият ми приятел ме убеди да купя футболна топка с джобните си пари. Родителите ми бяха ужасени от този плебейски импулс, още повече че самият Квенцер беше от бедно семейство. Струва ми се, че именно по това време за пръв път проявих интерес към статистиката. Записах в моя „Календар Феникс за ученици“ всички лоши оценки от дневника на класа и всеки месец пресмятах кой е получил най-много забележки. Без съмнение това изобщо нямаше да ме интересува, ако не бях един от кандидатите да оглавя списъка.

Архитектурното ателие на баща ми се намиреше в съседство до дома ни. Тук се подготвяха големите табла с ескизи в перспектива за строителите. На синкава прозрачна хартия се правеха рисунки и чертежи от всякакъв вид и именно миризмата на тази хартия е основното, с което свързвам в спомените си това ателие. В сградите, които проектираше баща ми, се усещаше силно неоренесансово влияние: той изобщо не приемаше така наречения югендшил¹. По-късно като модел започна да му служи по-умереният класицизъм на Лудвиг Хофман, влиятелен берлински архитект.

На дванадесетгодишна възраст именно в това ателие сътворих първото си „произведение на изкуството“. Беше подарък за рождения ден на баща ми – рисунка на алегоричен „часовник на живота“, чийто корпус беше богато украсен с коринтски колони и сложна плетеница от спирали. Използвах всички водни бои, до които успях да се добера. Така, с помощта на служителите в офиса, направих доста прилично копие на предмет в стила на късния ампир.

Преди войната, до 1914 г., родителите ми поддържаха две коли: едната беше открита спортна кола, която използвахме за излети през лятото, а през зимата в града караха седан. Тези коли бяха обект на моите ранни технически страсти. В началото на войната се наложи да бъдат прибрани в гаража на

¹ *Jugendstil*, „стил на младите“, както в Германия се нарича ар нуво или модерн – стил в архитектурата и изкуството през последното десетилетие на XIX и в началото на XX в. – Б.пр.

трупчета, за да не се износват гумите; но понякога шофьорът проявяваше благоразположение към нас, децата, и ни разрешаваше да сядаме зад волана. В подобни моменти изпитах първото чувство на опиянение от техниката в един свят, който трудно можеше да се определи като технологичен. В затвора в Шпандау бях принуден да живея като човек от XIX век – без радио, телевизия, телефон и кола; дори не ми разрешаваха сам да включавам осветлението. Така че след първите десет години в затвора изпитах почти същото опияняващо чувство, когато ми позволиха да включа електрическата подочистачка.

През 1915 г. се запознах с още един образец на техническата революция от онези десетилетия. В Манхайм беше приземен един от целелините, използвани за въздушни нападения над Лондон. Капитанът на дирижабъла и неговите офицери скоро станаха чести гости в дома ни. Те ни поканиха – мен и двамата ми братя – да се качим на летателния уред и да го разгледаме. Тогава бях десетгодишно момче. Изправих се пред този гигантски продукт на техниката и с усилие се изкатерих в кабината, проправяйки си път през тъмните тайнствени коридори във вътрешността на корпуса, и накрая стигнах до контролния пулт. Привечер дирижабълът се издигна във въздуха и капитанът направи изящен завои над нашата къща, а офицерите размахаха чаршафа, който бяха взели от майка ми. След това нощи наред изпадах в ужас, че дирижабълът може да се подпали и моите приятели да загинат.¹

Цялото ми внимание беше съсредоточено върху развитието на военните действия на фронта, следях на картата атаките и отстъпленията, често се замислях за страданията на войниците. Понякога нощем чувахме далечния грохот на голямото и изтощително сражение при Вердюн. Изпитвах искрено съчувствие към войниците на фронта и съвсем по детски реших да споделя техните лишения, като прекарам няколко нощи на твърдия под вместо в удобното си легло.

Нашето семейство също беше засегнато от недостига на хранителни продукти. Бяхме богати, но нямахме близки на село. Майка ми проявяваше изключителна изобретателност в приготвянето на безкрайни вариации на блюда от ряпа. Понякога бях толкова гладен, че тайно успях да довърша пликче кучешки бисквити, останали от преди войната. Въздушните нападения над Манхайм зачестиха, макар че по съвременните стандарти те бяха доста безопасни. Малка бомба улучи къщата на съседите. Детството ми навлезе в нов период.

От 1905 г. притежавахме вила в околностите на Хайделберг. Беше разположена на склона на каменоломна, от която според слуховете са били доставяни камъни за строителството на близкия Хайделбергски замък. Отвъд склона се издигаха хълмовете на Оденвалд, покрити със старинни гори, из-

¹ Поради тежките загуби през 1917 г. въздушните нападения с целелини бяха прекратени.

вестни с туристическите си пътеки. При хубаво време през оголените сечища понякога се виждаше долината на река Некар. Тук беше много спокойно; имахме хубава овощна градина и зеленчуци, а съседите гледаха крава. През лятото на 1918 г. се преместихме да живеем на вилата.

СКОРО ЗДРАВЕТО МИ се подобри. Всеки ден, дори при снежна буря или проливен дъжд, изминавах четиридесет и пет минутния път до училището и обратно, понякога дори тичешком. Следвоенният период беше труден и нямаше велосипеди.

Пътят ми до училище минаваше край клуба на местното дружество по гребане. През 1919 г. станах негов член и в течение на две години бях кормчия на четворките и осморките. Въпреки крехкото си телосложение скоро станах един от най-упоритите посетители на клуба. На шестнадесет години вече бях капитан на училищния отбор по гребане и дори участвах в състезания. За пръв път у мен се проявиха някакви амбиции и получих признание за постижения, на които не мислех, че съм способен. Повече бях въодушевен от това, че можех да накарам отбора да следва моя ритъм, отколкото от перспективата да спечеля уважението на тесния спортен кръг на гребците.

Вярно беше, че през повечето време губехме състезанията. Но когато става дума за отборно представяне, недостатъците на отделните участници не бяха чак толкова важни. Напротив, между нас се зароди чувство на солидарност. От тренировките имаше и друга полза: гребането изискваше самодисциплина и пълно въздържание. По онова време вече бях започнал да презирам онези свои съученици, които намираха удоволствие единствено в танците, виното и цигарите.

На седемнадесетгодишна възраст на път за училище се запознах с момичето, което по-късно стана моя съпруга. Любовта ме направи по-усърден в учението, тъй като, след като се срещаме една година, двамата решихме да се оженим веднага след като завърша университета. Винаги съм бил добър по математика, но сега повиших оценките си и по останалите предмети и станах един от първенците на класа.

Учителят ни по немски, убеден демократ, често ни четеше на глас от либералния „Франкфуртер Цайтунг“. Но в училище останах напълно аполитичен, тъй като бяхме обучавани в консервативни буржоазни възгледи за света. Въпреки революцията, която беше довела до създаването на Ваймарската република, ние бяхме убедени, че разпределението на властта и традиционните авторитети в обществото са част от установения от Бога ред. До голяма степен останахме незасегнати от политическите движения, които непрекъснато възникваха в началото на 20-те години на века. В гимназията нямаше място за критично отношение към преподавателите, камо ли да се критикува управлението на страната. От нас се изискваше безусловна вяра в авторитета на

училището. Никога не ни беше минавало през ум да се усъмним в съществуващия порядък, тъй като всички ние, учениците, бяхме подложени на диктата на една практически абсолютистка система. Още повече че сред предметите, които ни преподаваха, не беше включена социологията, която би могла да изостри политическия ни усет. Дори през последната година в гимназията за домашно ни даваха предимно литературни есета, което също не ни оставяше време да се замислим за проблемите в обществото. Всички тези ограничения, дори по време на занятията ни извън програмата или извън училище, изобщо не ни стимулираха да си изградим мнение за политическите събития. Тогава имаше и една съществена разлика от съвременното обучение: няхахме възможност да пътуваме в чужбина. Даже ако имаше средства за задгранични пътувания, липсваха институции, които да ги организират. Струва ми се, че беше необходимо да посоча тези недостатъци на образователната система, в резултат на което цяло едно поколение беше лишено от възможността да си изгради защитна стена срещу новите средства за влияние върху светогледа му.

Вкъщи също не се говореше за политика. Това беше странно, тъй като още преди 1914 г. баща ми беше убеден либерал. Всяка сутрин той с нетърпение очакваше пощальонът да донесе „Франкфуртер Цайтунг“; всяка седмица четеше критичните списания „Симплицисимус“ и „Югенд“. Баща ми споделяше възгледите на Фридрих Науман, който призоваваше към социални реформи в една силна Германия. След 1923 г. той стана последовател на Куденхофе-Калерги¹ и пламенно защитаваше неговите паневропейски идеи. Баща ми определено имаше желание да говори на политически теми, но аз винаги отклонявах подобни дискусии, а и той не настояваше. Безразличието към политиката беше типично за младежта от онзи период, уморена и лишена от илюзии и вяра след поражението във войната, революцията и инфлацията. Всичко това не ми позволяваше да си изградя никакви политически принципи и критерии, на които да се основават собствените ми политически преценки. Бях много по-склонен след училище да скитам из парка на Хайделберг Шлос, да стоя на терасата на замъка, наблюдавайки в унес руините и стария град. Оттогава ми остана увлечението към разрушени цитадели и криви стари улички, което по-късно намери израз в страстта ми да колекционирам рисунки на пейзажи, особено на хайделбергските романтици. По пътя към замъка понякога попадах на поета Щефан Георг, който излъчваше достойнство, гордост и нещо църковно. Сигурно великите религиозни проповедници са оказвали подобно влияние върху хората с магнетизма си. През последната си година в университета по-големият ми брат беше приет във Вътрешния масонски кръг.

¹ Рихард Куденхофе-Калерги (1894–1972) – австрийски политик, граф до 1919 г. От 1923 до 1972 г. председател на политическото движение „Паневропейски съюз“. – Б.пр.

Музиката означаваше много за мен. До 1922 г. имах възможност да чуя младия Фуртвенглер¹ в Ланхайм, а след него и Ерих Клайбер². По онова време намирах Верди за по-впечатляващ от Вагнер и смятах, че Пучини е „ужасен“. От друга страна, бях очарован от една симфония на Римски-Корсаков и прецених, че Петата симфония на Малер е „доста сложна, но я харесвам“. След посещение в театъра отбелязах, че Георг Кайзер е „най-големият съвременен драматург, който в произведенията си се бори с идеята за изключителната ценност и власт на парите“. А след като гледах „Дивата папица“ на Ибсен, реших, че съвременните политически лидери са просто „комични“, и писах, че тези хора все едно са „излезли от някой фарс“. Но пък романът на Ромен Ролан „Жан-Кристоф“ успя да ме заинтригува от Бетовен³.

Изглежда, не беше просто изблик на младежки бунтовен дух откритието, че луксозният живот у дома не ми е по вкуса. Ставаше дума за по-дълбоко вкоренено противопоставяне, когато се обърнах към така наречените авангардни писатели или търсех приятелства в клуба по гребане и в хижите на Алпийския клуб. За един млад човек от моята среда беше обичайно да търси приятелства и бъдещата си съпруга в затворената класа, към която принадлежаша родителите му. Но мен повече ме привличаха обикновени, солидни трудови семейства. Дори изпитвах инстинктивна симпатия към крайнолевите – въпреки че тези мои чувства така и не намериха конкретен израз. По онова време бях алергичен към всякакви политически идеи и към каквото и да било политическо обвързване. Това продължи дълго време, въпреки че понякога изпитвах силни националистически чувства – например през 1923 г., когато французите окупираха Рур.

За моя изненада съчинението ми на матурата беше обявено за най-доброто в класа. Въпреки това си помислих: „Това не се отнася за тебе“, когато в прощалното си обръщение към абитуриентите директорът на гимназията обяви, че сега пред нас се открива „пътят към високи дела и почести“.

Тъй като в училище бях най-добър по математика, реших да следвам този предмет. Но баща ми изтъкна сериозни аргументи срещу решението ми и ако не го бях послушал, сега нямаше да бъда математик, запознат със законите на логиката. Логично беше да се насоча към професията на архитект, към която бях привикнал от най-ранно детство. Затова баща ми се зарадва, когато заявих, че искам да стана архитект като него и неговия баща.

¹ Вилхелм Фуртвенглер (1886–1954) – германски диригент и композитор. – Б.пр.

² Ерих Клайбер (1890–1956) – германски и аржентински диригент, роден в Австрия. – Б.пр.

³ Тези бележки за музиката и литературата, както и за окупацията на Рур и инфлацията, са цитати от писмата, които по онова време пишех на бъдещата си съпруга.

ПРЕЗ ПЪРВИЯ СЕМЕСТЪР учих в Техническият институт до Карлсруе. Спрях се на него по финансови причини, тъй като инфлацията растеше с всеки изминал ден. Всяка седмица теглех пари за издръжката си и до края на седмицата внушителната сума се стопяваше почти до нулата. В средата на септември 1923 г. заминах на обиколка с велосипед и от Шварцвалд писах вкъщи: „Тук е много евтино! Една нощувка струва 400 000 марки, а вечерята – 1 800 000. Пинта (половин литър) мляко е 250 000 марки.“ След шест седмици, малко преди края на инфлацията, една вечеря в ресторант вече струваше между 10–20 милиарда марки и дори в студентската столова – повече от милиард. За билет за театър плащах по 300–400 милиона.

Накрая финансовите катаклизми принудиха родителите ми да продадат фирмата и фабриката на покойния ми дядо на друга компания за нищожна част от реалната ѝ цена срещу „доларови съкровищни бонове“. Оттогава месечната ми издръжка се състоеше в шестнадесет долара, благодарение на което бях изцяло освободен от грижи за насъщния и дори можех да си позволя известен разкош.

През пролетта на 1924 г., когато свърши инфлацията, се преместих в Техническият институт в Мюнхен. Въпреки че живях там до края на 1925 г., а още през пролетта Хитлер отново беше започнал да предизвиква вълнения след излизането си от затвора, аз изобщо не му обърнах внимание. В дългите писма до годеницата си пишех само, че уча до късно през нощта в името на нашата обща цел – след три-четири години най-после да се оженим.

По време на ваканциите двамата с нея, заедно с неколцина състуденти, често скитахме из Австрийските Алпи, като се отбивахме от хижа в хижа. Трудните изкачвания в планината ни създаваха усещане за реални постижения. Понякога с присъщата ми упоритост успях да убедя приятелите си да не се отказваме от планираната обиколка дори при лошо време – катерехме се дори при буря, леден дъжд, суграшица и сковавач студ, въпреки че когато най-сетне изкачвахме върха, поради мъглата не можехме да се насладим на красивата гледка. Често от планинските върхове гледахме надолу към тъмносивия пласт облаци, които закриваха далечната равнина. Там, долу, живееха онези, които според нас бяха нещастни хорица; чувствахме се по-високо от тях във всяко отношение. Млади и арогантни, ние бяхме убедени, че само най-изисканите хора се катерят в планините. Когато се връщахме към ежедневието в низината, отначало ни биваше трудно да свикнем с навалищата и градската суета.

Непрекъснато търсехме „близост до природата“, включително когато плавахме по реките с надуваемите си лодки. През онези дни този спорт още беше нов; а и за разлика от днес, реките не гъмжаха от различни плавателни средства. Спускахме се надолу по течението на реката в абсолютна тишина, а вечер разпъвахме палатката си на някое красиво място. Спокойните ту-

ристически обиколки и лодките ни даваха онова чувство на щастие, което е било нещо естествено за нашите предци. Даже баща ми беше предприел пътешествие пеш и с карета от Мюнхен до Неапол през 1885 г. По-късно, когато обикаляхме с колата му из Европа, той разказваше за това пътуване като за най-хубавото преживяване в живота си.

Мнозина от нашето поколение търсеха контакт с природата. Не ставаше дума само за романтичен протест срещу ограничения и затворен живот на средната класа. Всъщност ние се опитвахме да избягаме от един свят, който ставаше все по-сложен. Усещахме, че той е излязъл от равновесие. Сред природата, в планината и долините на реките все още се усещаше хармонията на Сътворението. Колкото по-девствени бяха планините, колкото по-изолирани бяха речните долини, толкова повече ни привличаха. Разбира се, не мога да кажа, че сме били част от някакво младежко движение, тъй като груповият характер на подобни организации сам по себе си би унищожил търсеното от нас уединение.

През есента на 1925 г. заедно с група студенти по архитектура от Мюнхен започнах да посещавам лекции в Техническия институт в Берлин-Шарлотенбург. Искях да се обучавам при професор Пьолицг, но той беше въвел ограничения за броя студенти, които посещаваха неговия семинар по рисуване. А тъй като моят талант за рисуване беше доста скромнен, не се оказах сред приетите. Започнах да се съмнявам дали от мен някога ще се получи добър архитект, но не бях изненадан от неуспеха си. През следващия семестър в института беше назначен професор Хайнрих Тесенов. Той беше привърженик на провинциално-занаятчийски стил и вярваше, че архитектурна изразителност може да се постигне само с разкрепостено мислене. „Решаващият фактор е да се постигне минимална помпозност“ – казваше той. Незабавно писах на годеницата си:

Новият професор е най-забележителният, най-ясно мислещ човек, когото познавам. Обожавам го и работя с огромно желание. Той не е модерен, но в известен смисъл е много по-модерен от всички останали. Външно изглежда лишен от въображение и сдържан човек, също като мен, но в построените от него сгради има нещо, което говори за опит и дълбочина. Интелигентността му е просто плашеща. Смятам сериозно да се потрудя и след една година да постъпя в неговия майсторски клас, а след още една ще се постарая да стана негов асистент. Разбира се, всичко това звучи прекалено оптимистично, но поне искам да споделя с теб какво бих искал да постигна.

Само половин година след като завърших, вече бях негов асистент. В професор Тесенов открих първия си катализатор – и това продължи през следващите седем години, докато не беше заменен от по-силен такъв.

Изпитвах голямо уважение и към преподавателя по история на архитектурата, професор Даниел Кренклер. Елзасец по рождение, той беше отдаден